

LAIMO LIGA SIRGUSIŲ ASMENŲ KASDIENĖS, DARBINĖS IR LAISVALAIKIO VEIKLOS PROBLEMOS

Dovilė Račkauskaitė, Daiva Baltaduonienė

Kauno kolegija, Medicinos fakultetas

Raktažodžiai: Laimo liga, kasdienė veikla, darbinė veikla, laisvalaikis, ergoterapija.

Santrauka

Laimo ligos paplitimas ir sergamumas didėja visame pasaulyje [1]. Kai kuriems asmenims, sirgusiems Laimo liga, po gydymo išlieka nespecifinių simptomų [2], todėl siekta išsiaiškinti, kaip liekamieji simptomai sutrikdo asmenų, sirgusių Laimo liga, veiklą.

Tyrimo medžiaga ir metodai. Atliktas kokybinis tyrimas. Duomenys rinkti pusiau struktūruoto interviu būdu. Pokalbio klausimai buvo suformuluoti iš anksto.

Tyrimo rezultatai. Tyrime dalyvavę informantai atskleidė savo patirtį ir išgyvenimus, susijusius su Laimo ligos liekamaisiais simptomais. Tyrimo metu vertinant Laimo liga sirgusių asmenų kasdienės veiklos sunkumus, labiausiai buvo sutrikęs bendravimas dėl atminties susilpnėjimo ir išlikusių migruojančių skausmų. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad daugiausia problemų darbinėje (produktivityje) veikloje kėlė nuovargis ir silpnumas, mažinęs darbo našumą. Mažiausiai sutrikęs buvo laisvalaikis, tiksliai kai kurie po ligos išlikę simptomai, tokie kaip migruojantys skausmai ar nuovargis, mažino motyvaciją veiklai, o padažnėjęs širdies plakimas riboja galimybes užsiimti savo mėgstamu intensyvesniu sportu.

Išvadas

Laimo liga kelia vis didesnį pasaulio visuomenės susirūpinimą. Jos paplitimas ir sergamumas didėja ir tampa dažniausia pernešėjų platinama liga Europoje [1]. Remiantis Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centro duomenimis, 2019 m. Lietuvoje buvo užregistruoti 3292 nauji Laimo ligos atvejai. Lyginant šią informaciją su 2018 m. duomenimis, sergamumo rodiklis padidėjo 43,8 procento [3]. Tokia statistika rodo, kad Lietuva yra endeminė Laimo ligos šalis ir joje registruojamas sergamumas yra vienas didžiausių Europoje. Kai kuriems asmenims, sirgusiems Laimo liga, po gydymo lieka nespecifinių simptomų, tokių kaip miego sutrikimai, nuovargis, sąnarių skausmas, nerimas, kognityviniai sutri-

kimai ir kt. [2]. Vėlyvosios infekcijos pasireiškimas apima oligoartritą (pažeidžia bet kurį sąnarį, dažniausiai kelio) ir neuroboreliozę. Liekamieji simptomai gali vyrauti nuo keleto mėnesių iki kelerių metų, priklausomai nuo asmens imuninės sistemos veiklos [4].

Tradiciškai skiriamos trys tikslingos žmogaus veiklos sritys: kasdienė, darbinė ir laisvalaikio. Visos jos yra svarbios Laimo liga sirgusiems asmenims, siekiantiems savarankiško bei nepriklausomo gyvenimo [5]. Kai kuriems asmenims po rekomenduojamo gydymo būdingi liekamieji simptomai, tokie kaip nuovargis, miego sutrikimai, artralgija, mialgija, atminties sutrikimai, raumenų ir kaulų skausmai [6]. Asmenims, jaučiantiems liekamuosius simptomus, gyvenimo kokybė labai pablogėja, nes tai gali sutrikdyti tikslingą veiklą [7]. Anot P. Lantos (2015), nepriklausomai nuo gydymo antibiotikais, asmenys negali grįžti į savo normalų gyvenimą, todėl reabilitacija yra būtina, nes ji gali padėti sumažinti jaučiamus liekamuosius simptomus ir palaikyti remisiją [8].

Tyrimo klausimai. 1. Su kokiais sunkumais asmenys susidūrė kasdienėje veikloje? 2. Su kokiais sunkumais asmenys susidūrė darbinėje veikloje? 3. Kaip apribotas laisvalaikio praleidimas asmenims, sirgusiems Laimo liga? 4. Kaip asmenys, sirgę Laimo liga, sprendė liekamuosius negalavimus?

Tyrimo tikslas – atskleisti asmenų, sirgusių Laimo liga, kasdienės, darbinės ir laisvalaikio veiklos problemas.

Tyrimo medžiaga ir metodai

Tyrimas buvo atliekamas 2021 m. sausio-kovo mėnesiais. Prieš tyrimą individualiai su kiekvienu asmeniu, sirgusi Laimo liga, buvo sutartas susitikimas nuotoliniu būdu, naudojant Google Meet programą. Tyrimo dalyviai tyrime dalyvavo savanoriškai. Pokalbio metu kiekvienam informantui buvo atskleista tyrimo esmė (tema, tikslas), suteikta informacija apie tyrimo etikos laikymąsi ir galimybę susipažinti su tyrimo rezultatais. Tyrime dalyvavo 4 informantai: du vyrai ir dvi moterys, amžiaus vidurkis – $43,25 \pm 12,76$ metų.

Buvo atliekamas kokybinis tyrimas. Siekta atskleisti asmenų, sirgusių Laimo liga, kasdienės, darbinės ir laisvalaikio veiklos problemas. Pasirinkta kokybinė tyrimo strategija, nes

tai geriausias būdas atskleisti asmenų išgyvenimus, patirtį ir vertybes. Atsižvelgiant į šiuos kriterijus, pastebimos kylančios problemos, kurias įvertinus galima tobulinti sprendimo būdus, teikti individualias rekomendacijas.

Duomenų rinkimui buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu, kuris vyko nuotoliniu būdu, naudojant Google Meet programą. Interviu trukmė nuo 40 min. iki 1 val. 20 min. Pusiau struktūrizuotas interviu buvo įrašomas naudojant garso įrašymo priemonę (diktofonas) bei užrašus, kuriuose buvo užrašoma tyrimui naudinga informacija. Po kiekvieno interviu garso įrašas buvo išklausomas keletą kartų ir informacija transkribuojama į MS Word dokumentą. Išsamiai duomenų analizei buvo detaliai išanalizuotas kiekvieno asmens interviu bei neformalus užrašų turinys.

Tyrimo rezultatai

Buvo analizuojama tyrime dalyvavusių asmenų pateikta informacija, pasakojimai ir išgyvenimai, patirti jaučiant Laimo ligos liekamuosius simptomus. Siekiant išsiaiškinti kasdienės, darbinės ir laisvalaikio veiklos sunkumus, informantams buvo užduoti 4 pagrindiniai klausimai, kurie, norint gauti kuo išsamesnės informacijos, buvo papildyti šalutiniais (papildomais) klausimais. Šiuos buvo galima laisvai keisti bei užduoti papildomų.

Analizuojant tiriamųjų patirtį bei pasakojimus, išskirtos 4 kategorijos ir subkategorijos: kasdienė veikla (subkategorijos: asmens higiena, apsirengimas (nusirengimas), bendravimas); darbinė (produktyvioji) veikla (subkategorijos: darbai namuose, maisto gaminimas, tvarkymasis, maisto prekių aprūpinimas, vairavimas, apmokamas darbas); laisvalaikis (subkategorijos: riboti pomėgiai, atsipalaidavimas, pasilinksminimas) ir sprendimo būdai (subkategorijos: reabilitacijos paslaugos, informacijos paieška, alternatyvų ieškojimas, pakartotinis gydymas). Daugkartinė teksto analizė atskleidė informantų nuomonę kiekvienu tiriamu klausimu.

Kasdienės veiklos sunkumai. Analizuojant informaciją, gautą iš pasakojimų apie kasdienę veiklą, išryškėjo kasdienio bendravimo sunkumai, kuriuos sukėlė skirtingi simptomai: „<...> atminties sutrikimai labai <...> kitą kartą neįsitraukiu į pokalbį, nes bijau, kad aš užmiršiu ką aš noriu pasakyti“ (Atvejis Nr. 1), „<...> bendraujant su žmona <...> kai ji manęs paklausia, kad mes ten tą ir tą, aš tikrai neatsimenu“ (Atvejis Nr. 2), „<...> kažkokios tos ramybės norisi“ (Atvejis Nr. 3). Kasdienę veiklą (valgymas, gėrimas, apsirengimas, nusirengimas) iš dalies trikdė migruojantys skausmai „<...> tai man tą dešinę ranką, visa tokia nesava aš viską paimu, bet ne taip kaip buvo <...> apsirengti, tai kojines apsimaui, kai reik, tai krūtinės toks skausmas, veržimas numušą ir prakaitas mane, na sunku yra va nusirengti irgi tas pats, kai reik pasiraityt“ (Atvejis Nr. 3).

Nepastebėjus erkės įkandimo ir gavus tik pavėluotą gydymą, atsirado šiek tiek asmens higienos sunkumų „<...> kiti sako, kodėl tu iš ryto maudaisi? Man yra labai gerai iš ryto, aš esu nepervargusi, aš tokios energijos vakare nebeturiu, aš nenoriu, nes man yra sunku“ (Atvejis Nr. 1).

Darbinės (produktyvios) veiklos problemos. Asmenims, sirgusiems Laimo liga, labiausiai sutriko darbinė veikla, kurią efektyviai atlikti trukdė liekamieji simptomai, tokie kaip atminties, dėmesio koncentracijos sutrikimai, nuovargis, silpnumas, skausmai. Vienam iš keturių informantų atminties sutrikimai trukdė įsiminti svarbias detales darbe „<...> neįmanoma didelį skaičių kiekį atsiminti“ (Atvejis Nr. 2). O kitiems trims informantams trukdė nuovargis ir migruojantys skausmai: „<...> aš tiek daug neimu klientų <...> bet jeigu reiktų ištisai, aš nepadirbčiau <...> aš save riboju“ (Atvejis Nr. 1), „<...> nedirbu, kur tu gali dirbti, kai tokie skausmai <...> valdišką darbą, tai nėra šansų padirbti“ (Atvejis Nr. 3), „<...> nuovargis žinoma, kad trukdo <...> diena būna nelabai naši <...> dėmesį kartais sunku sutelkti darbe“ (Atvejis Nr. 4).

Trys iš keturių informantų nurodė namų rūpybos problemas. Kiekvieną problemą sukelia skirtingi simptomai. Atveju Nr. 3 kamuojuantys skausmai keldavo sunkumų atliekant darbus namuose ir vairuojant „<...> namuose reik ką nors daryti sunkiau, aš nieko nedarau <...> malkų net nenešu“. Kitam informantui nuovargis mažino maisto gaminimo ar apsirūpinimo maisto prekėmis motyvaciją „<...> valgį gaminu aš pati, viskas gerai, bet aišku aš nebeturiu kantrybės ir nenoriu <...> stengiuosi kuo greičiau viską atlikti <...> aš negaliu nė kuprinės panešti <...> tiek daug visko padarydavau, o dabar aš jau nebenoriu to daryti, nes man sunku darosi“ (Atvejis Nr. 1). Trečiasis nurodė, kad namų rūpybos veikla, tokia kaip namų tvarkymasis ar aprūpinimas maisto prekėmis reikalauja daugiau pastangų, o pasireiškus silpnumo „bangai“, ši veikla tampa dar sunkesnė „<...> visą laiką reikia dėti daug pastangų, norint atlikti kažkokių tokių dalykų <...> ten namus susitvarkyti arba važiuoti į tą pačią parduotuvę <...> būna tie periodai, kai nėra visiškai jėgų, tai tikrai būna sunku“ (Atvejis Nr. 4).

Laisvalaikio veiklos problemos. Asmenų, sirgusių Laimo liga, labiausiai buvo apriboti laisvalaikio pomėgiai. Jaučiami migruojantys skausmai gadino nuotaiką, todėl negalėdavo ir nenorėdavo nieko daryti, o motyvacija veiklai mažėjo „<...> jeigu nėra nuotaikos, tai niekur ir neinu“ (Atvejis Nr. 3). Galimybes užsiimti mėgstamu sportu riboja jaučiamas padažnėjęs širdies plakimas, o atsiradus silpnumo „bangai“ sunku išeiti pasivaikščioti ir iš anksto suplanuota pramogų diena dažnai būna atšaukiama „<...> tai dabar realiai sportuoti kažko tai intensyvaus negaliu <...> anksčiau realiai sporto salėj sportuodavau ir bėgiuodavau <...> visą

laiką reikia dėti daug pastangų <...> išeiti į lauką pasivaikščioti <...> esu susiplanavęs tam tikros veiklos ir tada atsikeldavau ir suprasdavau, kad nu jau tikrai niekur nevažiuosiu šiandien“ (Atvejis Nr. 4). Pašaliniai pojūčiai trukdydavo atsipalaiduoti „<...> ausų spieгимas atsipalaidavimui kartais trukdo <...> visos mintys būtent tam spieгимe yra sutelktos, tai tikrai trukdo“ (Atvejis Nr. 2).

Dalis informantų neišryškino laisvalaikio problemų: „<...> man pavyksta atsipalaiduoti ir pasilinksinti <...> kelionės ramina“ (Atvejis Nr. 1), „<...> laisvalaikis nėra apribotas tikrai ne <...> tikrai netrukdo kažkokiai veiklai, ką galėjau anksčiau daryti ir dabar galiu“ (Atvejis Nr. 2), „<...> išeinu, va pasivaikščioti, pasigamini, pavalgau, pažiūri televiziją“ (Atvejis Nr. 3).

Pagalbos sau galimybės. Tyrimo metu išryškėjo informacija apie galimybę sau padėti, mažinant jaučiamus liekamuosius negalavimus ir kokios medicinos darbuotojų pagalbos sulaukė informantai.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, jog trys iš keturių informantų naudojo reabilitacijos paslaugomis: „<...> reabilitacijos paslaugas aš pati išsikovojusi buvau“ (Atvejis Nr. 1), „<...> reabilitacija man priskirta buvo“ (Atvejis Nr. 2), „<...> mankštas ten, masažus“ (Atvejis Nr. 3). Vienas negalėjo pasinaudoti reabilitacijos paslaugomis dėl sveikatos problemų: „<...> pradėjau aš tas mankštas daryti, tai galvojau, kad aš nublūsiu“ (Atvejis Nr. 3).

Dviem atvejais (Atvejis Nr. 2 ir Nr. 3) atminties sutrikimai buvo sprendžiami reikalingos informacijos užsirašinėjimu: „<...> naudoju užrašų knygutę <...> kiekvieną momentą praktiškai rašausi ant lapelio“ (Atvejis Nr. 2), „<...> kai einu į parduotuvę, aš jau paprašau, kad man užrašytų“ (Atvejis Nr. 3).

Tyrimo metu paaiškėjo, jog per mažai buvo teikiama informacijos sergantiesiems gydymo įstaigose: „<...> daugiau informacijos, daugiau, kad į tą žmogų įsigilintų“ (Atvejis Nr. 1), „<...> informacijos, kaip kiti žmonės susitvarko, ką naudoja, kas gelbėja“ (Atvejis Nr. 2), „<...> kad konkrečiai nustatytų kame problema <...> pasižiūri, ai čia nieko nėra, viskas laisvas“ (Atvejis Nr. 3), „<...> tai norėčiau gauti konkrečią informaciją, kas vyksta, kaip vyksta“ (Atvejis Nr. 4).

Informacijos spragą informantai bandė užpildyti naršydami internete: „<...> visagalys internetas iš tikrųjų viską sužinojau tik per internetą“ (Atvejis Nr. 1), „<...> didžioji dalis ką pavyko susižinoti aplamai kas tai yra, kas po jos yra, tai daugiausiai buvo užsienio šaltiniai“ (Atvejis Nr. 2), „<...> aš ką pastebėjau ir kiek skaičiau internete tai aš čia jau prisiskaičiau“ (Atvejis Nr. 3), „<...> nu tai viską ką aš susiradau, tai susiradau pats“ (Atvejis Nr. 4).

Jeigu liekamieji simptomai sutrikdė kokią nors veiklą, informantai bandė ieškoti alternatyvų ar sprendimo būdų

įveikti šiuos negalavimus. Atveju Nr. 2 spengimą ausyse pavyko susilpninti su muzika „<...> ausų spieгимas – tai ką ausinės, muzika, vienintelis kas gelbėja“ (Atvejis Nr. 2). Atveju Nr. 4, kai dėl padažnėjusio širdies plakimo nebuvo galima intensyviai sportuoti, atrastos kitos sporto šakos – joga, funkcinės treniruotės „<...> dabar realiai, sportuoti kažko tai intensyvaus negaliu tai dažniausiai arba jogą darau arba funkcinės treniruotes“ (Atvejis Nr. 4).

Rezultatų aptarimas

Analizuojant tyrimo metu atskleistas veiklos problemas asmenims, sirgusiems Laimo liga, buvo sutrikdytos visos trys tikslingos veiklos sritys: kasdienė, darbinė ir laisvalaikio. Jos buvo sutrikdytos skirtingai, nes asmenys jautė skirtingus liekamuosius Laimo ligos simptomus, trikdančius jų kasdienį gyvenimą. Šiuos rezultatus patvirtina ir L. Geebelen (2017) su kolegomis atliktas tyrimas, kuriame teigiama, jog Laimo ligos liekamieji simptomai: nuovargis, išplitęs raumenų ir kaulų skausmas bei kognityviniai sutrikimai, kurie išlieka ilgiau nei šešis mėnesius, daro įtaką jų kasdieniam gyvenimui [9]. J. Aucott ir kt. nurodo, kad nuovargis ir skausmas gali daryti neigiamą įtaką kasdieniam funkcionavimui, trukdyti atlikti kasdienės užduotis [10]. A. Chandra ir kt. atliktame tyrime buvo nustatyta, kad asmenims, po Laimo ligos gydymo jaučiantiems nespecifinius sekinančius simptomus, sunkiau dalyvauti fizinėje veikloje, lyginant su psichine [11].

Mūsų tyrimo rezultatai parodė, kad Laimo ligos liekamieji simptomai mažino motyvaciją veiklai. Tai patvirtina ir A. Redman su kolegomis atliktas tyrimas, kuriame teigiama, jog nuolat fiziškai sekinantys Laimo ligos simptomai gali sukelti motyvacijos stoką [12].

Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog vienas iš liekamųjų Laimo ligos simptomų mažinimo būdų – reabilitacija, kuri po rekomenduojamo gydymo antibiotikais gali sumažinti jaučiamus simptomus ir palaikyti remisiją [8]. Mokslinėje literatūroje siūlomas kitas simptomų mažinimo būdas yra pakartotinis gydymas antibiotikais [13].

Išvados

1. Sirgusiems Laimo liga pasireiškė atminties sutrikimai, migruojantys skausmai, nuovargis, turintys neigiamą poveikį kasdieniam bendravimui. Simptomų intensyvumas turėjo įtakos apsirengimo (nusirengimo) ir asmens higienos veiklai.

2. Asmenys, sirgę Laimo liga, patyrė darbinės veiklos sunkumų dėl atminties, dėmesio sutrikimų, nuovargio ir migruojančių skausmų. Darbinei veiklai reikėjo daugiau pastangų, negu įprastai.

3. Asmenims, sirgusiems Laimo liga, laisvalaikio veiklos apribojimai pasireiškė skirtingai. Kai kuriems išryškėjo

motyvacijos stoka veiklai, kiti dėl jaučiamų simptomų negalėjo užsiimti savo mėgstama veikla.

4. Asmenys, sirgę Laimo liga, liekamuosius negalavimus sprendė reabilitacijos ir kitų alternatyvių gydymo būdų pagalba, tokių kaip muzika, sporto šakos keitimas ir informacijos paieška įvairiuose šaltiniuose.

Literatūra

1. Van Hout MC. The Controversies, Challenges and Complexities of Lyme Disease: A Narrative Review. *J Pharm Pharm Sci* 2018;21(1):429-436.
<https://doi.org/10.18433/jpps30254>
2. Turk SP, Lombard K, Liepshutz K, Williams C, Hu L, Dardick K, et al. Post-treatment Lyme disease symptoms score: Developing a new tool for research. *PLoS One* 2019;14(11).
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0225012>
3. Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras. Sergamumo užkrečiamosiomis ligomis Lietuvoje 2019 m. apžvalga.
http://www.ulac.lt/uploads/downloads/leidiniai/2020/Apzvalga_2019
4. John TM, Taegle AJ. Appropriate laboratory testing in Lyme disease. *Cleveland Clinic Journal of Medicine* 2019;86(11).
<https://doi.org/10.3949/ccjm.86a.19029>
5. American Occupational therapy Association. Adult Cognitive Disorders 2013. <https://www.aota.org/About-Occupational-Therapy/Professionals/PA/Facts/Adult-Cognitive-Disorders.aspx>
6. Ścieszka J, Dąbek J, Cieślak P. Post - Lyme disease syndrome. *Reumatologija* 2015;53(1):8-46.
<https://doi.org/10.5114/reum.2015.50557>
7. Novak P, Felsenstein D, Mao C, Octavien NR, Zubcevik N. Association of small fiber neuropathy and post treatment Lyme disease syndrome. *PLoS One* 2019;14(2).
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0212222>
8. Lantos PM. Chronic Lyme disease. *Infectious disease clinics of North America* 2015; 29(2), 325-340.
<https://doi.org/10.1016/j.idc.2015.02.006>
9. Geebelen L, Lernout T, Kabamba - Mukadi B, Saegeman V, Sprong H, Van Gucht S, et al. The HUMTICK study: protocol for a prospective cohort study on post - treatment Lyme disease syndrome and the disease and cost burden of Lyme borreliosis in Belgium. *Archives of public health* 2017;75,42.
<https://doi.org/10.1186/s13690-017-0202-z>
10. Aucott JN, Crowder LA, Kortte KB. Development of a foundation for a case definition of post - treatment Lyme disease syndrome. *Int J Infect Dis* 2013;17(6),9-443.
<https://doi.org/10.1016/j.ijid.2013.01.008>
11. Chandra AM, Keilp JG, Fallon BA. Correlates of perceived health - related quality of life in post - treatment Lyme encephalopathy. *Psychosomatics* 2013;54(6),552-559.
<https://doi.org/10.1016/j.psych.2013.04.003>
12. Redman AW, Aucott JN. Post-treatment Lyme Disease as a Model for Persistent Symptoms in Lyme Disease. *Front Med (Lausanne)* 2020;7(57).
<https://doi.org/10.3389/fmed.2020.00057>
13. Nemeth J, Bernasconi E, Heininger U, Abbas M, Nadal D, Strahm C, et al. Update of the Swiss guidelines on post - treatment Lyme disease syndrome. *Swiss Medical Weekly* 2016.
<https://doi.org/10.4414/smww.2016.14353>

DAILY, WORK AND LEISURE ACTIVITIES PROBLEMS OF PEOPLE WITH LYME DISEASE

D. Račkauskaitė, D. Baltaduonienė

Keywords: Lyme disease, activities problems, daily activity, work activities, leisure, occupational therapy.

Summary

The prevalence and morbidity of Lyme disease are increasing worldwide [1]. For some individuals for the patients with Lyme disease after treatment remains non-specific symptoms [2], therefore seeks to clarify how residual symptom disrupt activity problems for people with Lyme disease.

Methodology. A qualitative study was conducted. Semi – structured interviews were used for data collection with pre-formulated questions. Study sample – 4 individuals. The study was conducted remotely, via Google Meet app.

Results. Informants who participated in the study revealed their experiences related with residual symptoms of Lyme disease. During the study assessing the difficulties of daily activities people with Lyme disease, were mostly disturbed communication disrupted by memory disorders and migrating pains. The results of the study revealed, that most problems that people with Lyme disease have in the work activity are fatigue and weakness, which reduces productivity. People with Lyme disease leisure was minimally disturbed. However, some persistent symptoms like migrating pains or fatigue reduced motivation for activity and increased heart rate for individuals prevented engaging in their favorite more intense sport.

Correspondence to: daiva.baltaduoniene@go.kauko.lt

Gauta 2021-10-12